

Projekt „Dokumenty i biurokracja w regionach poniemieckich: państwowotwórczość, regulacja i kontrola w Polsce i Czechosłowacji (od lat 40. do 70. XX wieku)” pozwoli zbadać, jaką rolę odgrywały biurokracja i dokumentacja w formowaniu się życia społecznego i politycznego w Polsce i Czechosłowacji w pierwszych dekadach po wojnie. Porównanie sytuacji w tych dwóch krajach umożliwi wybrane studia przypadków (Pomorze i północne Czechy), czyli tereny, na których doszło do wysiedleń społeczności niemieckojęzycznych. Dzięki niemu zamierzam szukać podobieństw, różnic i wzajemnych inspiracji w sprawach objętych badaniami. W projekcie zamierzam korzystać ze źródeł archiwalnych. Wezmę pod uwagę dokumentację wypracowaną przez administrację państwową, samorządy, instytucje społeczne i partyjne różnych szczebli.

Kilka słów o najważniejszych dla moich badań pojęciach. Przez „dokument” rozumiem zachowany materialny przedmiot, który nazywam znakiem fizycznym, bo niesie informacje i reprezentuje określone zjawisko czy wydarzenie. „Dokumentacja” z kolei to w moim rozumieniu - materialny rezultat działań biurokratycznych: zbiór dokumentów z powiązаныmi metainformacjami, służący do zarządzania, a „biurokracja” wreszcie to sieć instytucji, pracujących w nich urzędników i tworzonych przez te instytucje praktyk politycznych.

Moja hipoteza brzmi następująco: w Polsce i Czechosłowacji po 1945 roku, po wypędzeniu społeczności niemieckojęzycznych i przesiedleniach nowej ludności, stworzono nową biurokrację na tych terenach. Miało to potrójny cel: stworzenie odpowiednio polskiej lub czechosłowackiej państwowości, uregulowanie organizacji procesów migracyjnych oraz kontrolę sposobu życia. Jednocześnie wszystkie trzy procesy stanowiły istotny aspekt we wprowadzaniu nowego porządku politycznego i społecznego. Chciałabym zbadać, w jaki sposób biurokracja stworzyła nowe państwa na omawianych terytoriach, jak kontrolowała i konstruowała podmioty i przedmioty, jaka była rola dokumentów jako artefaktów w życiu codziennym, i wreszcie jak nowa biurokracja przetwarzała, wymazywała lub odtwarzała niemiecką przeszłość omawianych obszarów.

Będę pracować m.in. metodą etnografii spotkania [ethnographies of encounter]: w tym podejściu zwraca się uwagę na to, że zawsze istniały nierówne relacje między badanymi grupami (np. podział na urzędników i ich klientów). Pozwoli mi to na zbadanie dynamicznego kształtu relacji społecznych, a nie tylko statycznego stanu rzeczy w określonym momencie czasu. Mając na uwadze zwrot w stronę archiwów, obecny we współczesnej humanistyce, uwzględnię w moich analizach tzw. etapy pracy z archiwami. Wśród kolejnych faz powstawania archiwów można bowiem wyróżnić: takie jak (1) tworzenie źródeł, gdy tworzymy fakty; (2) tworzenie archiwów, gdy łączymy fakty ze sobą; (3) tworzenie narracji, gdy wyszukujemy fakty; wreszcie (4) tworzenie historii w ostatniej instancji, gdy nadajemy ciągom faktów określone znaczenie w retrospektywie.

Opisywane badania pozwolą mi spojrzeć na dokumenty, a nie tylko przez nie. Regiony, w których doszło do wysiedleń były bowiem wyjątkowymi laboratoriami wprowadzania komunizmu – miejscami, w których kształtowano zupełnie nową sytuację społeczną i polityczną. Dalsze badanie antropologiczne tych obszarów pozwoli zaobserwować szersze ramy kulturowe, w których dokonały się procesy tworzenia państwa polskiego i czeskiego. Takie podejście pozwoli też na wyciągnięcie ogólniejszych wniosków na temat środkowoeuropejskiej kultury przesiedleńczej, nie tylko w porównaniu, ale i w związku ze sobą. Proponowany projekt pozwoli na wypracowanie języka, w którym doświadczenie etnograficzne podważa skamieniałe opozycje binarne, a prezentuje formowanie się społeczeństwa jako dynamiczny i zmienny proces.

Wyniki projektu pokażą, jakie mechanizmy radzenia sobie z przestrzenią stosowano w sytuacji, gdy transfer wiedzy był zakłócony. Efekty projektu będą miały znaczenie dla lokalnych badań historycznych, studiów nad socjalizmem w Europie Środkowej, ale znajdują również zastosowanie w przypadku innych krajów poddanych podobnej zależności politycznej.